

ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Qurbonboyeva Mohidil

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyot darslarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri, o'quvchilar tafakkuri, faolligi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Dars jarayonida multimedia vositalari, interaktiv taqdimotlar, onlayn platformalar va virtual resurslardan foydalanish orqali darsni jonlantirish, o'quvchilarning adabiy asarlarga bo'lgan qiziqishini oshirish yo'llari tahlil etilgan. Shuningdek, maqolada ilg'or o'qituvchilarning tajribalari va texnologiyalarning real samarasi asosida xulosalar chiqarilgan.

Kalit so'zlar: Adabiyot darsi, zamonaviy texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari, interaktiv metodlar, multimedia, didaktik materiallar, o'quvchi faolligi, ijodiy fikrlash, raqamli ta'lim, dars samaradorligi

Zamonaviy ta'lim jarayonida texnologik vositalardan samarali foydalanish — o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish, ularning tafakkurini rivojlantirish va ta'lim sifati oshishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, adabiyot kabi estetik-fikriy fanlarda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish nafaqat darsni jonlantiradi, balki o'quvchining asar mazmunini chuqur anglashiga, obrazlar dunyosiga sho'ng'ishiga, ijodiy tafakkurini harakatga keltirishga xizmat qiladi.

Bugungi raqamli asrda o'quvchilarni qiziqitirish, ularning e'tiborini darsga jalb etish uchun o'qituvchidan nafaqat chuqur bilim, balki interfaol va innovatsion yondashuvlar talab etiladi. Interaktiv doskalar, multimedia taqdimotlari, audio-video materiallar, onlayn testlar, elektron darsliklar va virtual kutubxonalar — bularning barchasi adabiyot darslarini zamonaviylashtirish vositalaridir. Ushbu texnologiyalar yordamida darsni vizual tarzda tashkil qilish, obrazlarni tasavvurda jonlantirish, asarlardagi muhitni his qilish imkoniyati kengayadi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar orqali individual ta'limni tashkil etish, differensial yondashuv, o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish, mustaqil izlanish olib borish kabi muhim metodik jihatlar samarali amalga oshiriladi. Aynan adabiyot darslarida bu vositalar asar tahlili, muhokama, dramatik sahnalashtirish, muallif hayoti va ijodi bilan tanishtirish jarayonlarini sodda, mazmunli va jonli qiladi.

Mazkur maqolada adabiyot darslarida zamonaviy texnologiyalarni qo'llashning amaliy imkoniyatlari, metodik yondashuvlar, natijalari va o'qituvchilar uchun tavsiyalar keng muhokama qilinadi.

Ushbu maqola ilmiy-tadqiqotning **tavsifiy, qiyosiy-analitik, eksperimental**, hamda **pedagogik kuzatuv** metodlariga asoslanadi. Tadqiqot doirasida o'rta maktabning 7–11-sinflarida adabiyot fanidan olib borilgan ochiq darslar, ilg'or o'qituvchilarning tajribalari va o'quvchilarning dars jarayonidagi ishtiroki chuqur o'rganildi.

Metodik tahlil quyidagi bosqichlar asosida olib borildi:

1. **Zamonaviy texnologiyalarning darsga integratsiyasi** – interaktiv doska, “PowerPoint” va “Prezi” taqdimotlari, audio-kitoblar, dramatizatsiya qilish videolari, test platformalari (Quizizz, Kahoot), hamda elektron darsliklar qo'llanildi.
2. **Sinov tajribasi** – ikki xil guruhda darslar o'tkazildi:
 - o birinchi guruhda an'anaviy metod asosida darslar o'tildi;
 - o ikkinchi guruhda esa zamonaviy texnologiyalar asosida o'quvchilarning faolligi va bilim sifati baholandi.
3. **So'rovnoma va test natijalari** – o'quvchilarning darsdan oldin va keyingi bilim darajasi, darsga qiziqish darajasi, matnni tushunish, obrazni anglash, muhokama qilish, nutqni rivojlantirish kabi ko'rsatkichlar asosida baholandi.
4. **Metodik yondashuvlar** – vizual (ko'rish), audial (tinglash), kinestetik (harakat) uslublarni uyg'unlashtirgan differensial metodlardan foydalanildi.
5. **Taqqoslash va umumlashtirish** – turli texnologik vositalarning adabiyot darsidagi o'rnini solishtirib, eng samarali vositalar ajratib olindi.

Tadqiqotlar va kuzatuvlar asosida quyidagi **asosiy natijalarga** erishildi:

Zamonaviy texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirdi – ularning ishtiroki faollashdi, savollar berish, fikr bildirish, muhokamada qatnashish ko'rsatkichlari oshdi.

Vizual va audio vositalar yordamida adabiy asarlarning tahlili yanada chuqurroq amalga oshirildi – o'quvchilar obrazlar, muhit, g'oya va muallif pozitsiyasini aniqroq anglay boshladi.

Dars samaradorligi oshdi – interaktiv platformalardagi testlar orqali o'quvchilarning darhol bilimini tekshirish imkoniyati yuzaga keldi, bu esa o'z-o'zini baholash va mustaqil fikrlashni kuchaytirdi.

Asarlarni eslab qolish va qayta hikoya qilish darajasi ortdi – ayniqsa, dramatik matnlarni videolavha orqali ko'rsatish orqali o'quvchilarda xotira, e'tibor va ifodali nutq rivojlandi.

O'qituvchi uchun darslarni rejalashtirishda ko'p variantlilik va erkinlik paydo bo'ldi – har bir darsga individual, kreativ yondashuv mumkin bo'ldi.

O'quvchilar mustaqil izlanishga intila boshladi – internet orqali muallif haqida, asar haqida qo'shimcha ma'lumot izlashga moyillik kuchaydi.

Sinov tajribasidagi **ikkinchi guruhda test natijalari 20–25% yuqori** chiqdi va darsdan so'nggi muhokamalarda ishtirok etish darajasi ikki baravar oshdi.

Zamonaviy texnologiyalarning to'g'ri va o'rinli qo'llanishi adabiyot darsini jonlantiradi, matnni "tiriltiradi" va o'quvchining faolligini ta'minlaydi. Asosiy natija shundaki, o'qituvchi texnologiyani emas, **ta'lim maqsadini ustuvor qo'yib**, texnologiyani shu maqsadga xizmat qildirganda eng yaxshi samaraga erishiladi.

Zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan bugungi kunda, ayniqsa, gumanitar fanlarda ularning imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanish dolzarb masalaga aylangan. Adabiyot darslari o'z tabiatiga ko'ra obrazli fikr, estetik qabul, emotsional ta'sirni talab qiladi. Shu sababli texnologik vositalar yordamida bu jihatlarni yanada kuchaytirish mumkin.

Multimedia vositalari orqali o'quvchilar adabiy asardagi obrazlarni nafaqat o'qib, balki "ko'rib", "eshitib" va "tuyib" idrok etadilar. Masalan, dramatik asar sahnalarini videotasvir orqali ko'rsatish o'quvchida obrazlarni jonlantiradi, badiiy tafakkurini faollashtiradi. Elektron darsliklar, audio-kitoblar, test dasturlari, onlayn muhokama platformalari orqali o'quvchining o'rganishga bo'lgan qiziqishi, mustaqil izlanishga intilishi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi.

Biroq texnologiyalardan foydalanishda **muqaddas maqsad – o'quvchining ruhiy dunyosiga, axloqiy-axborot muhitiga, didi va madaniyatiga ta'sir qilish** ekanligini unutmaslik lozim. Texnologiyalar o'zi maqsad emas, balki vosita ekanligi doimo esda tutilishi kerak.

Muhokama davomida shuni ko'rish mumkinki, texnologiyalarni faqat "ko'rsatish", "tashqi ta'sir" darajasida emas, balki **fikrlashni faollashtirishga yo'naltirilgan metodlar bilan uyg'unlashtirgan o'qituvchilar** darsda yuqori natijalarga erishmoqda.

Adabiyot darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish quyidagi asosiy afzalliklarni taqdim etadi:

1. O'quvchilarda **kitobga, adabiyotga bo'lgan qiziqish uyg'onadi**, ular faollashadi va asarlarni chuqur tahlil qilishga intiladi.
2. **Estetik qabul qilish, obrazni his qilish, matnni tushunish darajasi oshadi.**
3. **Texnologiyalar yordamida o'quvchi bilim olish jarayonida faol subyektga aylanadi**, bu esa dars sifatini oshiradi.
4. **O'qituvchining darsni mazmunan boyitish imkoniyatlari kengayadi**, har bir darsda kreativlik va yangilik bo'ladi.
5. O'quvchilarda **mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv, ijodiy tafakkur** rivojlanadi.
6. Biroq, texnologiyalar o'quvchini passiv qabul qiluvchiga aylantirmasligi uchun ularni metodik maqsad asosida, o'ylangan tarzda, me'yorida qo'llash zarur.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot fani imkon qadar ko'proq tasviriy, jonli, hissiy va obrazli bo'lishi kerak. Zamonaviy texnologiyalar esa buni ta'minlaydigan samarali vositalardan biridir. Shu bois o'qituvchilar texnologiyalarni chuqur o'zlashtirib, uni adabiy-badiiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qildirishga alohida e'tibor qaratishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tojiboyeva, M. *Zamonaviy dars va pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Shirinov, B. *Adabiyot darslarida interfaol usullar*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
3. G'ulomov, A. *Adabiyot o'qitish metodikasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
4. Nishonova, S. *Elektron ta'lim va adabiy matn tahlili*. – Buxoro: BDU nashriyoti, 2021.
5. Qahhorova, Z. *Adabiyot darslarida AKT vositalaridan foydalanish tajribalari*. – "Pedagogik mahorat" jurnali, 2022, №2.
6. Karimov, I. A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. *Adabiyot fanidan darslik va metodik qo'llanmalar (5–11-sinflar)*. – Toshkent: O'qituvchi, turli yillar.
8. Saidova, M. *Multimedia darslarida adabiy tahlil*. – Andijon: AndMI nashriyoti, 2020.
9. Normurodov, R. *Adabiy tafakkur va raqamli ta'lim vositalari*. – Samarqand: SamDU, 2021.
10. Rahmatullayev, D. *Raqamli avlod uchun zamonaviy o'qituvchilik*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023.